

Arne Thorsteinsson:

Kirkjubømúrurinn

(Endurprentað úr Mondli nr 3, 1987.)

Kirkjubøur var í miðöldini bispasæti Føroya, og í hesum tíðarskeiði vórðu bygd tey stórtingu bygningsverk, sum nú eru Føroya fremstu søguminni. Skilpmúraðu bygningarnir í Kirkjubø: Bispagarðurin við teimum báðum longu lonunum, kirkjan, sum tá var Føroya Dómkirkja, múrurinn, sum var tætladur at vera tann nýggja dómkirkjan, men ikki varð liðugt byggt, og tridja kirkjan, Líkhús, sum undirstrikar týðningin og veldið í hesum miðaldar kirkjuliga miðdepli, eru alt minnismerki, sum eru einastandandi í føroyska samfelagnum. Vit finna ikki her ta føroysku miðaldar bygdamentanina umboðaða, sum í landinum annars, men ta kirkjuliga hámentanina, merkt av sínum sambandi við altjóða kirkjuskipanina og altjóða samfelagið, sum vit kunnu vænta av landsins kirkjuliga, figgarliga og í stóran mun eisini politiska miðdepli. Umframt skilpmúraðu bygningarnar finnast í Kirkjubø eisini stokkabýgd hús, sum í føroyskum sambandi eru eins einastandandi og teir skilpmúraðu.

Um okkum í dag dámar ta stóru miðsavnan av figgarorku og politiskari makt, sum miðaldarkirkjan umboðaði, ella ikki, er henda miðsavnan ein søguligur veruleiki, sum júst verður greiddiga lýstur av muninum millum altjóða dámin í minnismerkjunum í Kirkjubø og traditionellu bóndahúsin við síni röt í norskari jarnaldarmentan, sum vit finna í landinum annars. Munurin er ógvísigur, men sum miðaldarsamfelagið var skipað, hevði henda umboðanin av veldi verið óhugsandi allar aðrar staðir í landinum enn í Kirkjubø. Har var figgarligi miðdeplin, og har hava vit í dag Føroya fremstu tjóðminni.

Tann týðning, Kirkjubøur hevur í søgu okkara, og tann týðning fornminni í Kirkjubø hava í mentanararvi landsins ber næstan ikki til at yvirmeta. Men málið hevur eisini eina altjóða síðu. Bispasætið í Kirkjubø var í miðöld ein liður í altjóða

kirkjuskipanini og eitt av 10 bispasætum undir norska erkabispastólunum í Nidarós. Umframt erkabispasætið vóru tey 4 bispasætini í Noregi sjálvum: Bergen, Stavanger, Oslo og Hamar, og tey 6 vóru í skattlandunum: í Suðuroyggjum, Kirkwall í Orknoyggjum, Kirkjubøur í Føroyum, Skálholt og Hólar í Íslandi og Garðar í Grønlandi. Umframt á erkabispasætunum finna vit í dag bert í Kirkwall, Stavanger og Hamar monumental fornminni, sum kunnu sammetast við tey í Kirkjubø. Bæði í Nidarós, Stavanger og Kirkwall eru miðaldarminni tó innibýrgd í nútímans býarsamfelag, og ongá aðra staðir enn í Kirkjubø og Hamar finna vit ta hugtakandi friu pláceringina av einum bispasæti í so at siga óbroyttum umhvøvi.

Í Kirkjubø hava vit tiskil ábyrgdina av fornminnum, sum ikki einans eru okkara fremstu tjóðminni, men eisini hoyra til fremstu miðaldarminni í Norðurlondum. Fyri føroysku fornminnaumsjónina er Kirkjubøur tó ein serstøk ábyrgd, og nógur ár herfyri gjørdur vit av av álvara at taka spurningin um varðveitingina av Kirkjubømúrurinum til viðgerðar.

Kanning av standinum.

Síðst í mai mánaða 1986 fekk Føroya Fornminnisavnið frágreiðing frá kanning sum í august mánaða 1985 varð gjørd av standinum í múrurinum. Kanningin var umboðin og goldin av savninum við figgarligum stuðli frá Føroya Landsstýri. Kanningin hevði til endamáls at fáa til vega nágreiniliga lýsing av tí standi Kirkjubømúrurinn er í, sum Føroya Fornminnisavnið kundi nýta sum grundarlag undir ætlanum sínum um umvælingar og onnur tiltøk til vernd av múrurinum.

Kanning og frágreiðing vórðu gjørd av Curt von Jessen, arkitekti, við hjálp frá verkfrøðingunum Eduard Troelsgaard og Preben Hansen. Umframt lýsingina av standinum er í frágreiðingini eisini eitt yvirlikt yvir tey umvælingarbeiði, sum gjørd eru gjøgnum tíðirnar, og sum upplýsingar

finnast um, harumframt stutt, almenn lýsing av teimum umvælingarbeiðum, sum arkitekturin metir eiga at verða gjørd.

Tá Føroya Fornminnisavnið á hesum sinni tók spurningin um varðveiting av Kirkjubømúrurinum upp, var tað við tí máli fyrri eyga at fáa gjørt eina gjøgnumgripandi, haldgøða og væl fyrirreikaða umvæling. At fyrirreikingararbeiði fór at taka drúga tíð, var savninum greitt longu frá byrjan.

Førsta konkrata stigið í fyrirreikingararbeiðinum var nevnd kanning við frágreiðing, eitt sera nágreiniligt arbeiði, sum gevur eina gølliga lýsing av tí standi, múrurinn og einstøku partar hansara eru í. Frágreiðingin er, sum ætlanin var, eitt frálíkt grundarlag undir komandi viðgerðini.

Antikvarisk viðgerð av varðveitingarprincippum.

Næsta stigið var ein faklig antikvarisk viðgerð av spurningunum um, hvørjar principiellar leiðir vit áttu at halda í varðveitingararbeiðinum, og hvørjum konkretum tiltøkum miðað átti at verða ímóti. Frágreiðingin varð m.a. latin antikvariskum ráðgevvum, sum vit so hava kunnað skiftið orð við um spurningarnar, og sum síðan hava latið savninum viðmerkingar

og metingar teirra. Longu undan og í byrjanini av hesum stigi toku seg tíværri upp trupulleikar av ymsum slag, sum hava tarnað viðgerðini og hava ført við sær, at hon gjørdist drúgvari enn hon kundi verið. Hesin liður í arbeiðinum er tó loksins komin at enda, og fornminnisavnið er til reiðar at leggja málið fyrri avvarðandi myndugleikar til stórutakan.

Í sambandi við fornminnavarðveiting eru ymskar principiellar leiðir at ganga. Tær kunnu leysliga bólkast í: 1. Lata fara. 2. Endurnýggja. 3. Varðveita. 4. Verja, og sum allar hava sínar talsmenn

1. leiðin: at lata fara.

1. leiðin, at lata fara, verður her nevnd, ikki tí at vit taka hana í álvara, men heldur tí at tað veruliga eru fólk, sum meta, at fornminni eiga at sleppa at doyggja ein natúrligan, vakran og romantiskan deyða, uttan at vit eiga at ávirka ta natúrligu gongdina. Hetta er ikki leiðin, fornminnisavnið ætlar at halda

2. leiðin: at endurnýggja.

2. leiðin, at taka burtur alt, sum verður mett skirvirsligt, tært, ov ljótt o.s.fr., endurgera tað og soleiðis byggja upp aftur tað burturtikna úr

nýggjum tilfari, so fornminnið verður so gott, sum var tað nýtt, man hava verið vanligasta leiðin innan fornminnaumsiting. Vit kenna hana aftur í umvælingum av træhúsum t.d. Er klæðingurin rotin, verður hann skiftur. Tað sama við vindeygum, sperrum, syllum, stavum og øðrum bygningapørtum. Henda leiðin kann vera neyðug, tá húsini eru í brúki og framvegis skulu vera tað. Tá er eisini í allarflestu førum neyðugt at broyta, modernisera og seta upp nútímans hentleikar. Hetta er prisurin fyrri, at húsini kunnu verða nýtt og virka í nútíðarsamfelagnum, soleiðis at teir bygningapartar, ið órørdir eru, hóast alt verða varðveittir.

Henda vanligasta leiðin er vandamikil, tí at markið millum, hvat eigur at verða endurnýggjað og hvat ikki, er sjáldan greitt, og mangan munnu menn gera í so nógv av at endurnýggja. Dømini um "gomul" hús, har ikki eitt gamalt sprek er at finna, eru ikki heilt fá. Mong kenna helst søguna um ta 400 ára gomlu óksina. Hon hevði fingið skaftið skift triggjar ferðir, men høvðið bert tveir reisir. Sagan er løtt at fata, og tess undarligari er, at vit faast at billa okkum inn, at eini hús, sum eru bygd í 1987, eru gomul. Fyri fornfrøðing, sum nýtir

gomul hús sum heimildartilfar um gamlar byggingar m.a., eru slík hús virðisleys, hóast tey eru bygd "fullkomiliga sum tey gomlu", sum nú liggja á ruskdunganum.

Enn ein vandi er í hesi leið, tí hvussu fullkomið er tað fullkomna? Tað endurnýggjaða verður sjáldan ein fullkomin endurgáva av tí, sum var framman undan. Tað verður sum oftast betrað og pyntað. Bygningapartar, sum eingin okkara hevur sæð, verða "endurskaptir", t.v.s. okkara hugmynd av, hvussu tað kann hava verið, verður skapað í træ ella gróti. Tá komið er so langt, er stigið stutt til at "endurbýggja" tann bygningin, sum langt síðan er farin, ella "fullføra" tann ófullførða, hóast eingin veit, hvussu hann var ella var ætlaður at verða. Slíkt er søguliga sæð virðisleys í besta føri, og kann volda stórskada í versta føri.

Eitt týðningarmikið skjal.

Eitt sera týðningarmikið skjal er varðveitt úr miðöld. Eg hugsi um Seyðabrevið, sum Erlendur biskupur átti stóran lut í, sami maður, sum eftir hvat summir halda, hevur grundað Kirkjubømúrinn. Neyvan hevði nak-

